

УДК 342.951:351.82

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2020.3.19>

Ксенія Сергіївна Токарева,

кандидат юридичних наук,
Національний авіаційний університет (м. Київ),
кафедра конституційного і адміністративного права (доцент);

 <https://orcid.org/0000-0001-5705-5211>,

e-mail: ph.d.tokareva@gmail.com

ПРИНЦИПИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ У ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРАХ В УКРАЇНІ

Досліджено принципи впровадження інституту медіації у публічно-правових спорах в Україні. Проаналізовано сучасний стан правової регламентації медіації в Україні. Установлено, що основним шляхом упровадження інституту медіації у вирішенні публічно-правових спорів є створення та постійне вдосконалення адміністративно-правового регулювання медіації. Сформовано систему принципів адміністративно-правового регулювання медіації з метою їх подальшого законодавчого закріплення.

Ключові слова: принцип, медіація, посередництво, адміністративно-правове регулювання, публічно-правовий спір.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Медіація в Україні сформувалася як соціальний інститут, однак відсутність правової регламентації цієї процедури створює низку проблем, пов'язаних із використанням альтернативних способів урегулювання спорів. У першу чергу, це стосується довіри населення до інституту медіації та його активного використання. Оскільки законотворчий процес у сфері регулювання медіації ще триває, доцільно дослідити вихідні засади, на яких у подальшому повинно ґрунтуватися таке регулювання. Оскільки сфера публічного управління та спори, які виникають із публічно-правових відносин, мають певні особливості, необхідно дослідити специфічні принципи впровадження та формування адміністративно-правового регулювання медіації. Суспільні відносини характеризуються постійною мінливістю, тому засоби їх регулювання вимагають постійного дослідження та вдосконалення.

Стан дослідження проблеми

Теоретичні основи та адміністративно-правове регулювання медіації вивчали такі науковці, як С. Бабанін, Н. Боженко, Т. Кисельова, С. Корінний, Г. Огренчук, М. Поліщук, І. Фіалковська та ін. Зокрема, М. Поліщук у праці «Медіація як спосіб вирішення цивільно-

правових спорів» (2017 р.) досліджує поняття та правову природу медіації [1]; С. Корінний у дисертаційному дослідженні «Впровадження медіації в адміністративний процес України» (2019 р.) аналізує особливості процедури посередництва в адміністративному процесі та принципи здійснення процедури [2]. Водночас питання щодо основоположних ідей впровадження інституту медіації у публічно-правових спорах до правової системи України є вивченим недостатньо.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є формування на основі теоретико-правового аналізу основних принципів адміністративно-правового регулювання медіації в Україні.

Для досягнення мети необхідно виконати такі *завдання*: проаналізувати шляхи впровадження медіації у публічно-правових спорах у правову систему України, виокремити основні принципи цього впровадження та дослідити сутність засад адміністративно-правового регулювання медіації.

Наукова новизна дослідження

У статті на підставі останніх теоретико-правових досліджень у сфері адміністративно-правового забезпечення медіації сформульовано нові узагальнення щодо принципів імплементації медіації до сфери публічно-правових відносин в Україні.

Виклад основного матеріалу

Активне поширення альтернативних способів урегулювання спорів є пов'язаним, у першу чергу, з неефективністю та недосконалістю вітчизняної системи правосуддя. Процедура медіації як сучасний і перспективний спосіб вирішення спорів лишається предметом дискусій вітчизняних правників із моменту здобуття державою незалежності. Поняття «медіація» варто розглядати як альтернативний метод вирішення спорів, у межах якого сторони добровільно беруть участь у переговорах та за допомогою незалежної та неупередженої третьої особи-медіатора намагаються знайти взаємовигідне рішення спору між ними [1, с. 11]. С. Корінний визначає інститут медіації в адміністративному процесі як особливий інститут права, якому властива внутрішня організація; взаємозв'язок юридичних норм, що становлять цілісну конструкцію, завдяки якій здійснюється регулювання правовідносин в адміністративному процесі між сторонами в адміністративній справі щодо вирішення їх публічно-правового спору шляхом залучення до цієї процедури посередника в особі судді задля досягнення примирення сторін у справі [2, с. 12].

Законодавство про медіацію в Україні сьогодні існує в кількох галузевих практиках. Наприклад, Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 3 березня 1998 р. № 137/98-ВР передбачає посередництво як один зі способів

вирішення колективних трудових спорів та уповноважує на це Національну службу посередництва і примирення¹. Крім цього, медіацію передбачено у системі соціальних послуг, що регламентовано Державним стандартом соціальної послуги посередництва (медіації), затвердженим наказом Міністерства соціальної політики України від 17 серпня 2016 р. № 892². Державний стандарт застосовується для організації послуг медіації особам або сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, а власне процедура медіації розуміється як метод вирішення конфліктів (спорів), за допомогою якого сторони конфлікту (спору) намагаються в межах структурованого процесу за участю посередника (медіатора) досягти згоди для його вирішення.

На думку С. Бабаніна, використовувати термін «посередництво» в контексті медіативних процедур недоцільно, поняття посередництва та медіації у нормативно-правових актах варто розмежовувати [3, с. 20]. Учений опирається на дослідження В. Резнікової, яка трактує посередництво як підприємницьку діяльність, що полягає в наданні посередником послуг суб'єктам господарювання під час здійснення ними господарської діяльності шляхом посередництва від власного імені із застосуванням юридичних та/або фактичних дій в інтересах і за рахунок суб'єкта, якому такі послуги надаються [4, с. 39]. Однак, звертаючись до «Словника української мови», бачимо, що термін «посередник» тлумачиться як «особа або установа, яка сприяє встановленню та здійсненню ділових контактів, торговельних чи дипломатичних зносин; той, хто сприяє встановленню миру між державами; у міжнародному праві – нейтральна держава або міжнародна організація, що сприяє мирному розв'язуванню конфлікту між двома іншими державами»³. Виходячи із теоретичного розуміння процедури медіації та посередництва, вважаємо таке ототожнення допустимим.

На початку шляху становлення медіативної практики в Україні панувала думка про виключно приватно-правову природу інституту медіації. Однак питання впровадження медіації вийшло за межі дискусії серед представників спільнот медіаторів та юристів. Зокрема,

¹ Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) : Закон України від 03.03.1998 № 137/98-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-вр> (дата звернення: 20.09.2020).

² Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації) : Наказ М-ва соц. політики України від 17.08.2016 № 892 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16> (дата звернення: 20.09.2020).

³ Посередник // Словник української мови : сайт. URL: <http://sum.in.ua/s/poserednyk> (дата звернення: 20.09.2020).

у липні 2020 р. було ухвалено в першому читанні проєкт закону «Про медіацію» від 19 травня 2020 р. № 3504¹, який розширив сферу застосування процедури до її використання у будь-яких конфліктах (спорах), які виникають як у цивільних, сімейних, трудових і господарських, так і в адміністративних правовідносинах.

Для дослідження впровадження медіації як інституту вирішення публічно-правових спорів необхідно розуміти специфіку цієї категорії спорів. Частина 1 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України² визначає публічно-правовий спір як спір, у якому хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції (в тому числі на виконання делегованих повноважень), і спір виник у зв'язку з виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму, і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи. Таким чином, особливостями цього виду спорів є особлива сфера виникнення – сфера публічного управління, та особливий суб'єктний склад – одну зі сторін спору наділено владними повноваженнями.

Зважаючи на те, що суб'єкт владних повноважень є значно обмеженим у своїй поведінці, оскільки повинен діяти лише в межах та у спосіб, визначені законодавством, впровадження медіації як інституту вирішення публічно-правових спорів потребує особливого підходу. На нашу думку, без вагомої підтримки з боку державних органів, які формують та здійснюють політику у сфері правосуддя, процедура медіації не отримає належного поширення. Тож, основним шляхом впровадження медіативних процедур у публічно-правові відносини є створення та постійне вдосконалення адміністративно-правового регулювання медіації.

Єдиного розуміння адміністративно-правового регулювання в адміністративному науковому просторі не існує. На думку І. Фіалковської, адміністративно-правове регулювання – це сукупність засобів, прийомів та способів реалізації оперативних функцій державного

¹ Проєкт Закону про медіацію : від 19.05.2020 № 3504 / ініціатор Д. А. Шмигаль // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877 (дата звернення: 20.09.2020).

² Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 20.09.2020).

управління, пов'язаних з вирішенням правових та організаційних питань, що ґрунтуються на правомірній поведінці суб'єктів адміністративного права [5, с. 189]. Натомість І. Городецька трактує адміністративно-правове регулювання за допомогою трьох головних ознак: це правовий, владний вплив на суспільні відносини, тобто дія права; воно здійснюється за допомогою системи засобів; передбачає певну мету, досягнення цілей [6, с. 61].

Адміністративно-правове регулювання медіації, на нашу думку, варто розглядати як цілеспрямований вплив держави, її органів та посадових осіб на відносини, які виникають у сфері медіації, з метою досягнення стабільності та правопорядку шляхом використання правових засобів (юридичних норм, правових принципів тощо) для встановлення міри можливої та необхідної поведінки суб'єктів медіації. Виходячи із визначення поняття, варто розглянути один з основних елементів змісту адміністративно-правового регулювання – його правові засоби, тобто принципи.

Принципи права в загальному розумінні являють собою фундаментальні ідеї та ідеали, які сформувалися на основі наукового та практичного досвіду і є важливими компонентами юридичної ідеології [7, с. 159]. Тоді, на нашу думку, принципами будь-якого правового регулювання є загальні, фундаментальні та керівні засади, цінності й ідеї, які визначають основні напрямки діяльності у певній сфері суспільних відносин; правові засоби впорядкування та вдосконалення суспільних відносин.

Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації) закріплює такі принципи соціальної послуги медіації, як принципи доступності, добровільності, захисту та безпеки отримувачів послуг, рівності та активності сторін, незалежності, нейтральності медіатора і конфіденційності інформації. Натомість проект закону «Про медіацію» № 3504 визначає такі принципи медіації, як добровільність, конфіденційність, незалежність і нейтральність медіатора, його неупередженість, рівність прав та самовизначення сторін медіації.

Ми погоджуємося з думкою С. Корінного, який стверджує, що напрямки і механізми адміністративно-правового регулювання медіації у сфері публічно-правових відносин визначаються основоположними засадами, ідеями та принципами медіації. Автор дає досить влучний перелік принципів, які формують медіацію за правовим (добровільність, диспозитивність, співпраця сторін, пропорційність, багатопрофільність та лімітативність повноважень медіатора, конфіденційність) і позаправовим (субсидіарність процедури, добросовісність учасників, довіра сторін спору та медіатора один до одного, об'єктивність медіатора, особиста участь сторін спору у проведенні процедури) значеннями [2, с. 5, 9].

Ураховуючи принципи процедури медіації та особливостей публічно-правових спорів, можемо сформуванати систему принципів адміністративно-правового регулювання медіації як способу впровадження посередництва в адміністративний процес України. Принципи адміністративно-правового регулювання медіації як правового інституту варто поділити на загальні (принципи адміністративного права) та спеціальні (принципи, притаманні регулюванню конкретного інституту медіації).

Розглядаючи загальні принципи адміністративного регулювання медіації, необхідно почати з найвищого в ієрархії правових принципів – принципу верховенства права. Стаття 8 Конституції України¹ закріплює принцип верховенства права, відповідно до якого закони та інші нормативно-правові акти повинні ухвалюватися на основі Конституції та відповідати їй. Тому законодавство про медіацію має відповідати Конституції України. Принцип верховенства права вимагає від держави його втілення у правове регулювання (правотворчу та правозастосовну діяльність) та у закони, які повинні містити ідеї соціальної рівності, справедливості та свободи. Верховенство права не обмежується лише законодавством як однією з його зовнішніх форм, а охоплює і інші соціальні регулятори – норми моралі, традиції та звичаї, зумовлені досягнутим суспільством рівнем культури та легітимовані цим суспільством².

Верховенство права виявляється у таких трьох аспектах:

- структурно-функціональний – наявність індивіда і держави; здійснення правотворчої та правозастосовної діяльності державою; незалежна та професійна судова влада;

- процедурний – відповідність правотворчості та правозастосовної діяльності держави певним вимогам і стандартам, таким як заборона зворотної дії закону, ясність та несуперечливість змісту нормативно-правових актів, однакове застосування закону, уникнення частих змін законодавства, обов'язковість оприлюднення законів тощо;

- змістовний – наявність правових відносин між людиною та державою, в яких людина має права, а держава – відповідні обов'язки щодо забезпечення цих прав; природні права людини мають пріоритет над правами держави, суспільства і соціальних груп [8, с. 19].

Принцип верховенства права є нерозривно пов'язаним із принципом законності, адже спеціальне законодавство про медіацію має

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 20.09.2020).

² Верховенство права // Конституційний Суд України : офіц. сайт. URL: <http://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava> (дата звернення: 20.09.2020).

бути обов'язковим для всіх суб'єктів права, не порушувати ієрархічну систему нормативно-правових актів та не допускати довільного трактування.

Як зауважує О. Кучма, головною передумовою законності є об'єктивна соціальна потреба у зберіганні цінності людського суспільства, опосередкована встановленням юридичних правил загальнообов'язкової поведінки, що сприяють нормальному функціонуванню суспільного організму, закріплюють такі умови діяльності індивідів, які надають можливість задовольняти свої потреби й не заважають усім іншим робити те ж саме. Законність є особливим режимом, який полягає у пануванні закону в суспільних відносинах, тобто поведінка суб'єктів повинна враховувати потреби законодавства, а невиконання юридичних обов'язків – спричинювати відповідну відповідальність [9, с. 151].

Наступним принципом адміністративно-правового регулювання медіації варто визначити принцип пріоритету прав і свобод людини та громадянина. Оскільки досягти консенсусу між громадянином та органом публічної влади можна лише в разі дотримання прав, свобод та інтересів людини, цей принцип повинен бути основою для створення адміністративно-правового регулювання медіації. Будь-яке звуження прав суб'єктів медіації повинне бути виправданим та обґрунтованим. Права людини та громадянина є універсальною цінністю та покликані визначати межі свободи публічної влади. Принцип пріоритету прав людини по відношенню до держави та обмеження всевладдя держави правами людини є особливо актуальним у процесі зростання ролі громадянського суспільства [10, с. 88].

На думку А. Яковлєва, утвердження України як демократичної та правової держави охоплює практичну реалізацію принципу пріоритету прав і свобод людини та громадянина, який полягає в незаперечному визнанні прав людини як основи розвитку і функціонування держави, громадянського суспільства та їх взаємодії. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина є загальним орієнтиром у процесі реформування основ державного і суспільного ладу України [11, с. 61].

Важливими засадами адміністративно-правового регулювання є дотримання принципів гуманізму та справедливості. Гуманізм – це етична вимога до поведінки людей, що сформувалася під впливом світогляду, наділяючи людину вищою цінністю. Цей правовий принцип виник під впливом на законотворчу діяльність соціальної потреби у формуванні суспільних відносин, які забезпечують захист природних і невідчужуваних прав людини та створюють умови для її самореалізації. Сутність принципу гуманізму як соціального явища являє собою виражене в ньому ставлення до людини як до соціальної цінності. Сутність же принципу гуманізму як правового явища полягає

в його здатності шляхом надання громадянам прав або звільнення їх від обов'язків, а також шляхом покладання обов'язків на інших суб'єктів суспільних відносин формувати поведінку людей, що відповідає інтересам людської особистості [12, с. 104].

Принцип гуманізму – це обумовлена потребами поступового розвитку суспільства, а також вказівками міжнародно-правових актів та Конституції соціальна вимога до правотворчості, правозастосовної діяльності та поведінки громадян, яку в разі закріплення у правових нормах спрямовано на формування суспільних відносин, виражаючи інтереси особистості та відповідаючи інтересам усього суспільства та держави. Цей принцип реалізується шляхом надання додаткових прав тим членам суспільства, які потребують допомоги для свого існування чи самореалізації; звільнення їх від обов'язків, покладених на інших членів суспільства, і встановлення заборон на здійснення діянь, які завдають шкоду людині [12, с. 105]. Можемо стверджувати, що гуманність процедури медіації визначено природою цього соціально-правового інституту. У правотворчій діяльності щодо медіації повинні враховуватися всі основоположні права та свободи людини та громадянина, а сама людина – визначатися найвищою соціальною цінністю.

Справедливість, як визначає А. Пашаєва, – це правильний розподіл будь-чого. Почуття справедливості притаманне людині, однак без встановлення конкретного правила справедливість є неповною, оскільки її межі не встановлено [13, с. 45]. Адміністративно-правове регулювання медіації, ґрунтуючись на принципі справедливості, повинне встановлювати належну процедуру медіації для всіх учасників суспільних відносин. Це означає, що послуги з медіації повинні надаватися однаково якісно для усіх, тому принцип справедливості значною мірою реалізується через принцип рівності учасників суспільних відносин. До того ж під час створення адміністративно-правового регулювання медіації варто враховувати, що справедливим та однаковим для всіх доступ до процедури медіації може стати у разі запровадження безоплатності надання такої послуги або встановлення мінімальних ставок оплати.

Безумовно, адміністративно-правове регулювання медіації повинно ґрунтуватися на принципі рівності всіх учасників суспільних відносин для того, щоб медіація була доступною процедурою вирішення спорів для кожного та викликала довіру суспільства в цілому. Питання рівності досліджувала Т. Чепульченко, яка визначає, що рівність як правове явище отримала нормативно-юридичні форми, здатні виступити зразками, моделями і правилами можливого, належного або забороненого варіантів поведінки людей. Сутність правової рівності є вимога однакового становища усіх людей перед законом, водночас вона є показником загальнолюдської культури [14, с. 176].

О. Васильченко вказує, що рівність охоплює кілька аспектів: застосування однакового масштабу прав та свобод до кожного; виключення привілеїв та обмежень прав і свобод людини і громадянина за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими обставинами; рівність обов'язків людини і громадянина; рівність всіх перед законом; гендерна рівність [15, с. 18]. Науковець наголошує на тому, що принцип рівності охоплює принцип недискримінації [15, с. 16].

Однак О. Бачинська пояснює, що згадані принципи хоч і є близькими за значенням, але мають різний зміст. Принцип рівності ґрунтується на створенні однакових умов для реалізації прав особи, тоді як принцип недискримінації створює умови, за яких встановлюється недопустимість обмеження прав, свобод та обов'язків людини залежно від антропологічних чи соціальних ознак [16, с. 167]. Тому вважаємо доцільним включити принцип недискримінації до переліку правових засобів адміністративно-правового регулювання медіації.

Наступним принципом адміністративно-правового регулювання медіації варто визнати принцип взаємної відповідальності держави та громадянина. Прямого посилення на цей принцип у вітчизняному законодавстві немає, однак стаття 56 Основного Закону України¹ встановлює, що кожен має право на відшкодування за рахунок держави шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів публічної влади.

Принцип взаємної відповідальності держави й людини передбачає чітке визначення і розподіл сфер соціальної відповідальності всіх рівнів органів публічної влади, їх посадових осіб і громадянина. Відповідальність держави та органів публічної влади поширюється на ухвалення і реалізацію законів та контроль за їх виконанням. У цілому цей принцип означає взаємну відповідальність держави і суспільства [17, с. 39].

Крім вищезазначених принципів, варто додати такі загальні засади адміністративно-правового регулювання медіації:

- принцип гласності, тобто відкрите для громадськості, вільне обговорення проєктів нормативно-правових актів, що надасть можливість законодавцю врахувати основні потреби суспільства щодо інституту медіації;
- принцип системності, оскільки правове регулювання має зовнішній прояв у вигляді певної системи нормативно-правових актів;

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 20.09.2020).

– принцип системної погодженості, який полягає в тому, що адміністративно-правове регулювання медіації має узгоджуватися з ухваленими раніше чинними нормативно-правовими актами та міжнародними договорами.

Спеціальні принципи адміністративно-правового регулювання медіації притаманні лише конкретному предмету такого регулювання – суспільним відносинам у сфері медіації в адміністративному праві. Першим спеціальним принципом, на нашу думку, варто виділити принцип відповідності міжнародним стандартам. Ми погоджуємось з думкою Т. Подковенко, яка вважає, що необхідно враховувати позитивний досвід європейських країн в аспекті широких можливостей альтернативних способів вирішення спорів, у тому числі медіації, адже це шлях до зниження соціальної напруги, порозуміння та консенсусу в різних сферах суспільного життя [18, с. 52]. Основні європейські стандарти адміністративно-правового регулювання медіації викладено у Рекомендації Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами¹, ухваленій Комітетом Міністрів Ради Європи 5 вересня 2001 р.

Наступним спеціальним принципом адміністративно-правового регулювання медіації визначимо принцип мінімального втручання держави, тобто врегулювання медіації повинне бути помірним, щоб зберігати певну гнучкість і природну суть процедури. Як пише Г. Огренчук, принцип мінімального регулювання медіації полягає у запровадженні правової регламентації відносин у сфері медіації лише тією мірою та в тому обсязі, які є необхідними для забезпечення прав та законних інтересів учасників медіації [19, с. 79]. Адміністративно-правове регулювання має закріплювати мінімальні стандарти щодо порядку проведення процедури, категорії справ, де вона може бути використана, та підготовки медіаторів у сфері вирішення публічно-правових спорів, оскільки такі спори відрізняються суб'єктивним складом.

Із принципу мінімального втручання держави випливає ще один спеціальний принцип – принцип субсидіарності та децентралізації адміністративно-правового регулювання. Оскільки в Україні діють об'єднання та організації, які тривалий час практикують у сфері медіації, їх досвід є корисним для створення необхідного адміністративно-правового регулювання. Під час розроблення правового регулювання

¹ Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами : від 05.09.2001 // Судова влада України : офіц. сайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf (дата звернення: 20.09.2020).

медіації варто враховувати потреби та зауваження організації медіаторів, серед яких Національна асоціація медіаторів України, Ліга медіаторів України, Українська академія медіації, Одеська обласна група медіації та інші. Доцільно, щоб існували загальне та локальне регулювання, оскільки ринок послуг у сфері медіації розвивається в умовах вільної конкуренції провайдерів таких послуг.

Як стверджує В. Бенова, зважаючи на досвід регламентації діяльності у сфері медіації зарубіжних країн, саморегулювання за наявності державного контролю, який проявляється у вигляді нормативно-правового регулювання, є найкращим варіантом правового регулювання, оскільки зберігає приватний характер медіації як інституту громадянського суспільства та забезпечує необхідні гарантії якості проведення медіації і професіоналізму медіаторів [20, с. 24]. Г. Єрьюменко та Т. Кисельова, як і попередній автор, вважають, що мінімальне втручання держави у відносини медіації надає сторонам спору найбільш повну свободу розпоряджатися власними правами. Оскільки процедуру медіації побудовано на волевиявленні та самовизначенні учасників спору, на їх добровільності та усвідомленні відповідальності за результат спору, надмірне регулювання медіації може обмежити такі можливості та нейтралізувати основні переваги цієї процедури. Водночас підтримка діяльності медіаторів шляхом надання їй легітимного характеру з боку держави забезпечує необхідні гарантії законності діяльності у сфері медіації [21, с. 48].

Ураховуючи порівняно невеликий попит на послугу медіації в Україні, варто звернути увагу на принцип сприяння активному поширенню та використанню медіації.

Н. Романова виокремлює основні проблеми, пов'язані зі сприйняттям медіації у суспільстві: проблеми, пов'язані з менталітетом і традиціями вирішення спорів: ототожнення компромісу зі слабкістю, потреба в імперативному вирішенні конфліктів, домінування психології переможця тощо [22, с. 98]; проблеми, пов'язані з підготовкою та підвищенням кваліфікації медіаторів: недостатня кількість годин базової підготовки медіатора, переважне вивчення майбутніми медіаторами лише теоретичних знань, відсутність якісної практичної освіти; проблеми, пов'язані з особистістю медіатора, оскільки не всі особи, які бажають здійснювати медіативну практику, володіють необхідними психологічними якостями [22, с. 101].

Принцип сприяння активному поширенню та використанню медіації є вкрай необхідним для адміністративно-правового регулювання, оскільки вирішення публічно-правових спорів із суб'єктом владних повноважень у суспільстві вважається складним процесом навіть у порядку традиційного судового розгляду. Тому інформаційна політика має велике значення для ефективного реалізації такого регулювання. Крім провадження такої політики, до адміністративно-

правового регулювання медіації варто включити положення щодо обов'язкової навчальної дисципліни або спеціалізації з медіації у вищих навчальних закладах, передбачити можливість безкоштовної медіації та введення інституту медіації як стадії адміністративного процесу.

Перелік спеціальних принципів адміністративно-правового регулювання медіації охоплює принцип пропорційності. Як пише І. Забокницький, права людини не є абсолютними, тобто допускається їх певне обмеження з боку держави та інших людей. Наприклад, навіть основоположне право на життя підлягає правомірному обмеженню у певних випадках. Тому правове регулювання повинне передбачати пропорційність – межі, в яких буде збережено належний баланс між сутністю права та необхідністю втручання до нього, його допустимими та правомірними обмеженнями [23, с. 524]. На думку Н. Боженко, доцільно імплементувати у національне законодавство позитивні аспекти застосування медіації Сполучених Штатів Америки, де встановлено обов'язкову медіацію у певних категоріях справ [24, с. 13]. Тому можливим обмеженням прав і свобод громадянина державою в адміністративно-правовому регулюванні медіації є впровадження обов'язкової медіації як умови або етапу судового процесу. Такі обмеження в цілому відповідатимуть принципу пропорційності, оскільки за сторонами зберігається право у будь-який момент відмовитися і припинити процес вирішення спору шляхом медіації та звернутися до суду у разі неуспішної процедури, тобто принцип добровільності зберігається. Будь-які обмеження використання медіації повинні бути доцільними, розумними, справедливими та обґрунтованими.

Висновки

Таким чином, головним способом упровадження медіації у публічно-правових спорах є створення адміністративно-правового регулювання, яке відповідає б основним принципам процедури медіації з урахуванням особливостей сфери публічного управління. Якщо раніше вітчизняні вчені сприймали медіацію виключно як інститут приватного права, то зараз постало гостре питання про необхідність розвитку інституту мирного врегулювання спорів, де хоча б одна зі сторін має владні повноваження, за участі третьої особи-медіатора. З погляду перспективи створення такого регулювання, принципами впровадження медіації варто визнати фундаментальні, вихідні засади, основоположні ідеї, на основі яких здійснюється адміністративно-правове регулювання процедури альтернативного врегулювання спорів – медіації.

Принципи правового регулювання інституту медіації варто поділити на загальні та спеціальні за аналогією з поділом власне принципів

процедури медіації. До загальних принципів пропонуємо віднести принципи верховенства права, законності, пріоритету прав і свобод людини та громадянина, гуманізму та справедливості, рівності всіх учасників суспільних відносин, взаємної відповідальності держави та громадянина, гласності та системності, тоді як до переліку спеціальних належать принципи відповідності міжнародним стандартам, мінімального втручання держави, субсидіарності та децентралізації, сприяння активному поширенню та використанню медіації і пропорційності. Убачається, що відповідність майбутнього адміністративно-правового регулювання вищезгаданим засадам сприятиме ефективному розвитку інституту медіації не лише у приватно-правових, а й у публічно-правових відносинах. Перспективи подальшого дослідження полягають в аналізі можливості практичного втілення принципів регулювання медіації у відповідних положеннях нормативно-правових актів.

Список бібліографічних посилань: 1. Поліщук М. Я. Медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2017. 18 с. 2. Корінний С. О. Впровадження медіації в адміністративний процес України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ужгород, 2019. 22 с. 3. Бабанін С. В. Законодавче врегулювання медіації як соціальної послуги. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2020. № 43. С. 18–21. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.43.4>. 4. Резнікова В. Інститут посередництва в правовій доктрині. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2010. Вип. 84. С. 35–39. 5. Фиалковская И. Д. Концепция административного регулирования как метода государственного управления. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*. 2016. № 1. С. 185–190. 6. Городецька І. А. Сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Форум права*. 2016. № 1. С. 60–66. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_1_12.pdf (дата звернення: 20.09.2020). 7. Карташов В. Н. Принципы права: понятие, структуры, функции. *Юридическая техника*. 2020. № 14. С. 158–166. 8. Малишев Б. В. Принцип верховенства права (теоретико-правовий аспект). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 8. С. 14–20. 9. Кучма О. Л. Принципи законності й верховенства права: проблеми правозастосування. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. № 6 (1). С. 150–152. 10. Чернецька О. В. Права та свободи людини і громадянина як основа функціонування органів публічної влади. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 87–90. 11. Яковлев А. А. Принцип пріоритету прав і свобод людини та громадянина у сучасному конституційному процесі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2013. № 16.

С. 58–62. **12.** Филимонов В. Д. Гуманизм как принцип права. *Государство и право*. 2013. № 1. С. 102–108. **13.** Пашаева А. Философский и правовой анализ понятия справедливость в философии права. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2016. № 1. С. 40–46. **14.** Чепульченко Т. О. Принцип рівності у праві як регулятор суспільних відносин: генеза та загальна характеристика. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інституту»*. Серія: Політологія. Соціологія. Право. 2014. Вип. 3/4 (23/24). С. 172–176. **15.** Васильченко О. Сучасний зміст конституційного принципу рівності прав і свобод людини та громадянина. *Право України*. 2017. № 7. С. 47–55. **16.** Бачинська О. М. Співвідношення принципів недискримінації та рівності у праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 165–168. **17.** Світличний О. П. Роль принципів адміністративного права у захисті прав та охоронюваних законом інтересів особи // Адміністративне право для студентів: просто і зрозуміло : зб. матеріалів засідання круглого столу (м. Київ, 5 берез. 2018 р.) / редкол.: В. В. Галуцько, Н. О. Армаш, К. М. Куркова та ін. Київ : НДПП, 2018. С. 38–39. **18.** Подковенко Т. Медіація: міжнародно-правові стандарти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. № 4. С. 47–54. **19.** Огречук Г. О. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2016. 213 с. **20.** Бенова В. М. Медіація як альтернативний спосіб розшення міжнародних комерційних спорів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : . Москва, 2013. 26 с. **21.** Кисельова Т. С., Єрьоменко Г. В. Медіація в Україні: щодо необхідності нормативно-правового регулювання. *Міждисциплінарні гуманітарні студії*. 2015. Вип. 2. С. 45–52. **22.** Романова Н. М. Проблемы теории и практики медиации: психологический анализ // Перспективы становления и развития медиации в 94 регионах : сб. материалов I Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием (г. Саратов, 4 декабря 2015 г.) / редкол.: Г. Н. Комкова, А. Н. Аксеновская, М. Н. Зарубина и др. Саратов : Наука, 2016. С. 97–103. **23.** Забокрийський І. Рівність, гідність та пропорційність як принципи прав людини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2017. № 865. С. 521–530. **24.** Боженко Н. В. Адміністративно-правове забезпечення медіації як способу вирішення адміністративних спорів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Запоріжжя, 2018. 18 с.

Надійшла до редколегії 23.09.2020

Tokarieva K. S. Principles of Introducing the Institution of Mediation in Public Legal Disputes in Ukraine

The article is focused on theoretical study of the principles of introduction of the institution of mediation in public law disputes in Ukraine. It has been determined that the introduction of mediation in the field of public administration should be carried out in accordance with the specifics of public law disputes. The current status of legal regulation of mediation

in Ukraine has been analyzed. It has been emphasized that the main way to introduce the institution of mediation in resolving public law disputes is to create and continuously improve the administrative and legal regulation of mediation. The emphasis has been placed on the great influence of the principles of the mediation procedure on further formation of legal regulation of mediation. The article is focused on theoretical study of the principles of legal regulation of mediation as an element of the content of administrative and legal regulation of the social and legal institution of mediation, it considers scientific approaches to the concept of administrative and legal regulation and forms of its own definition. Administrative and legal regulation of mediation in the study has been understood as the purposeful influence of the state, its agencies and officials on relations arising in the field of mediation, in order to achieve stability, law and order through the use of legal means (legal norms, legal principles, legal facts, etc.) for establishing the extent of possible and necessary behavior of mediation subjects. The article illustrates the division of principles as legal means of administrative and legal regulation of mediation into general and special ones. The general principles of regulation of mediation in the administrative process correspond to the principles of administrative law. The basic principles of such regulation are the principles of the rule of law, legality, justice, priority of human and civil rights and freedoms, humanism, equality, non-discrimination, responsibility of the individual and the state, publicity, compliance with international standards, minimum state intervention, proportionality, etc.; the essence of each principle has been also clarified. Further research on the issues of the scientific article should be aimed at the possibility of practical application, implementation and realization of the principles of administrative and legal regulation of mediation.

Key words: principle, mediation, administrative and legal regulation, public law dispute.

